

Drugarice i drugovi,

živimo u vremenima ratova i genocida, eksploracije i nesigurnosti. Živimo, međutim, i u vremenima otpora i prakosa, nade i hrabrosti.

Palestinski narod ne odustaje, srpski studenti ne posustaju. Solidarne niti pletu se po regiji i svijetu, borba je sveprisutna.

Borimo se za čist i nebetoniran grad. Borimo se za pravo na pobačaj i pravo na dostojanstven rad. Borimo se za naše rijeke i gradove, za zemlju i plaže. Borimo se za pravdu kada u varoši bude ubijeno 13 ljudi. Borimo se da neko odgovara za smrt 16 osoba pod betonskom pločom.

Fašizam se više ne umiva, kapitalizam više ne skriva svoje stvarne namjere. Zbog toga smo ovaj broj fanzina posvetili borbi i borbama, bivšim i sadašnjim.

U četvrtom broju "Naših bivših" čitajte Diskusiju sa Sašom Vejzagićem, istoričarem i članom Mreže antifašistkinja

Zagreba. Donosimo njegovo viđenje revizije istorije, NOB-a i savremenog antifašizma.

Rubrika Izvještaj o radu donosi priču o lekcijama koje možemo naučiti od prošlosti i sadašnjosti, kao zalog za budućnost - od studentskih protesta, preko osmomartovskih marševa do prosvjeda solidarnosti sa palestinskim narodom.

Rubrika Referat posvećena je prvomajskom protestu u Srbiji, dešavanjima u toj zemlji i budućnosti studenstke borbe, a u Završnoj riječi čitajte ko je i kako druga Tita obavijestio o kraju Drugog svjetskog rata.

Razloga za borbu ne fali. Ima li među vama borkinja i boraca?

P.S. Sretna nam osamdeseta godišnjica oslobođenja od fašizma. Izborit ćemo se ponovo - jer nemamo što izgubiti. ■

Uredništvo

Impressum

Izdavač:

Centar za demokratsku tranziciju
www.cdtmn.org

Za izdavača:

Dragan Koprivica

Urednice/i:

Vedrana Bibić, Ivana Živković,
Milovan Nikolić, Dragan Koprivica

Saradnice/i:

Tanja Koprivica, Marko Miletić

Ilustracija naslovne:

Zoran Kardula

Dizajn i štampa:

Novi Obrt

Tiraž:

300

Podgorica, Novi Sad, Zagreb

Maj 2025.

I da se ništa ne promeni, sve se promenilo

Referat

delegat: Marko Miletić

Dva rukom napisana transparenta jedan pored drugog na najmasovnijem prvomajskom protestu u Beogradu: jedan simbolizuje trideset godina borbe za radna prava, a drugi jedan od najvažnijih studentskih pokreta u Evropi, „Mašinci protiv mašinerije“, koji studenti vredno nose na sve proteste u poslednjih šest meseci, našao se rame uz rame sa „Oružarima“, transparentom radnika fabrike „Zastava oružje“ iz Kragujevca, koji s njima pohodi sve značajnije proteste poslednjih trideset godina.

Radi se o dva najobičnija bela platna nataknuta na po dve motke, na kojima je običnom farbom i autolakom donekle nevešto ispisano „Oružari“ i „Mašinci protiv mašinerije“ - dve legende iz dva različita veka u rukama potpuno različitih generacija simbolički predvode ljude i viore u borbi za zajedničke zahteve.

To je simbolička slika najvećeg protesta za Prvi maj u Beogradu, ali i promene društvene klime, do čega su dovele studentske blokade i protesti pokrenuti nakon pada nadstrešnice u Novom Sadu u novembru prošle godine.

Procene su da se ispred Vlade Srbije Prvog maja okupilo 18.000 ljudi koji su došli na poziv studenata u blokadi, ali i pet sindikalnih centrala, koje su prvi put zajedno iznеле zahteve za izmene Zakona o radu i Zakona o štrajku. Do ove saradnje, koja je do skoro delovala kao nemoguća, došlo je zahvaljujući studentskim naporima - još u ranoj fazi formiranja pokreta uvideli su da im je za postizanje uspeha u borbi potrebna i bliža veza sa radnicima i radnicama. To je, nakon inicijalnog sastanka sa liderima svih sindikalnih centrala, dovelo do formiranja zajed-

ničke radne grupe koja je radila na predlogu izmena radnog zakonodavstva.

Stavljanje radnih i socijalnih prava u prvi plan borbe studentskog pokreta predstavlja važnu prekretnicu polugodišnjeg građanskog bunta u Srbiji. Time su studenti prepoznali potrebe onih koji su nesebično stali uz njih i podržali njihove zahteve od samog početka, a to su pre svega prosvetni i univerzitetski radnici i radnice, kao i niz radničkih grupa iz drugih grana.

Put ka izborima

Studenti pet državnih univerziteta u blokadi, zajedno s kolegama sa privatnih visokoškolskih ustanova i maturantima srednjih škola, mesecima uporno pokazuju svoju privrženost borbi za zahteve koje su postavili pred vlast.

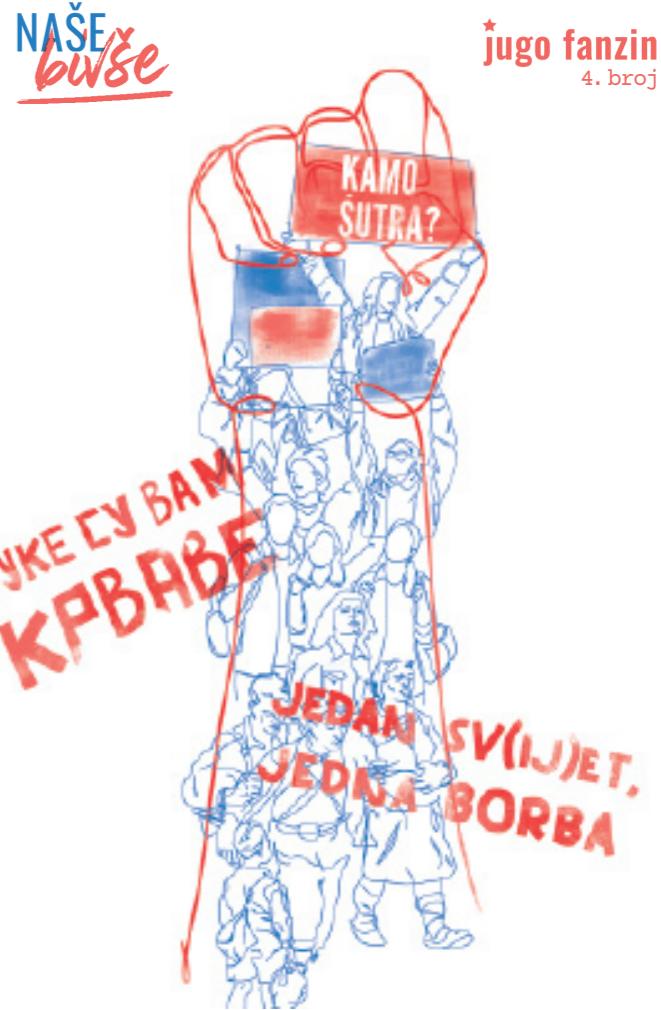
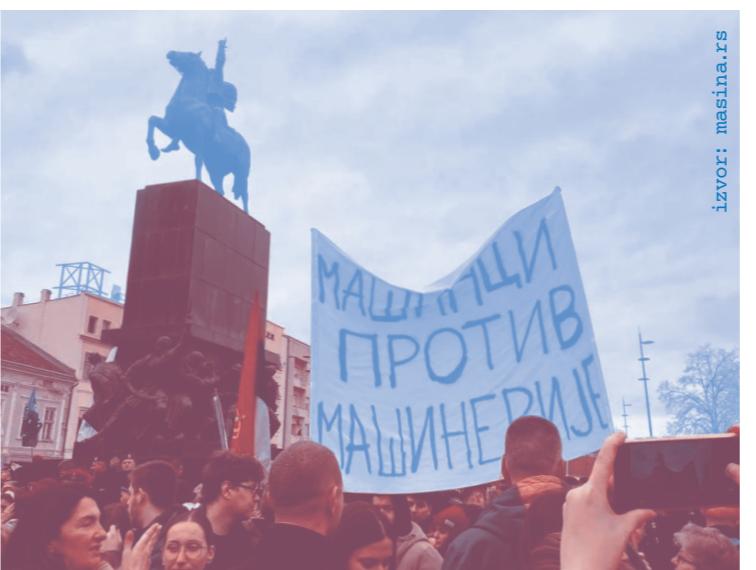
Dok ovaj tekst nastaje, grupa studenata maratonaca trči ka Briselu, a veće grupe pešaka se iz Novog Sada i Beograda kreću ka Loznicu, gde se organizira novi veliki protest i u fokus stavlja borba protiv rudarenja litijuma u tom delu zemlje. Sličan put prelaze i grupe biciklista i bajkera, a ispred kolona su često i traktori poljoprivrednika koji podržavaju proteste. U svakom mestu kroz koje prolaze studente i studentkinje dočekuju građani sa suzama na licu. Jasan je to znak da se veliki deo ljudi u Srbiji oslobođa straha - ne samo da vide mogućnost političke promene u zemlji, nego i sami u njoj uzimaju učešće.

Nakon što su studenti pozvali građane i građanke da se organizuju preuzimajući modele direktnе demokratije koji se sada praktikuju na fakultetima, u selima, opštinama i naseljima diljem Srbije formirani su građanski zborovi, kao i zborovi radnika i radnica u delatnostima kao što su zdravstvo, prosveta i predškolsko vaspitanje. Opet po ugledu na studente, članovi i članice zborova pešače - od jednog do drugog mesta, od protesta do blokade - sva

ta hodanja postaju mesta političke razmene i politizacije građana, od kojih mnogi do nedavno nisu učestvovali u političkom životu zemlje.

Simpatije različitih društvenih grupa koje su studenti strpljivo gradili prerasle su u konkretnu političku podršku. „Studenti“ su postali najjača politička snaga u zemlji, što potvrđuju i različita istraživanja javnog mnjenja. Svesni toga i činjenice da aktuelna vlast neće ispuniti njihove zahteve, kao i da same blokade i protesti ne predstavljaju dovoljnu pretnju moći vladajuće većine, studenti već neko vreme unutar svojih plenuma razgovaraju o različitim modelima političke artikulacije i participacije u cilju razrešenja društvene krize.

Ono čemu su se mnogi nadali i priželjkivali, studenti su konačno saopštili pre nekoliko dana. Izneli su zahtev za

raspuštanjem Narodne skupštine i raspisivanjem vanrednih parlamentarnih izbora.

Time je započeta nova faza borbe. Za sada nije jasno koliko će trajati ni kojim će putem voditi njene učesnice i učesnike.

Iz malog broja izjava koje su studenti pojedinih fakulteta dali ovim povodom, može se zaključiti da planiraju da predlože izbornu listu koju bi činili ljudi iz društvenih grupa koje podržavaju i koje su pružale podršku studentskom pokretu. Pominjani su i različiti modeli po kojima bi izborna lista mogla bila formirana, ali jedina stvar koja je u ovom momentu izvesna je da studenti u okviru svojih radnih tela tek treba da donesu odluke vezane za dalje korake u parlamentarnoj borbi.

Prva prepreka je sama Narodna skupština u kojoj SNS ima sigurnu većinu i pored realnog gubitka kontrole nad društvenim tokovima, a koju će koristiti da bi sprečio raspisivanje izbora sve do momenta koji Aleksandar Vučić proceni pogodnim. To ne znači da ne treba vršiti pritisak, pošto dosadašnja borba protiv ovog režima pokazuje da Vučić ipak reaguje, čak i pravi greške, kada dođe do remećenja njegove ustaljene matrice kontrolisanja političkog polja i medijskih narativa.

Da bi Vučićeva vlast bila pobedena na glasačkim mestima, naročito u okviru izuzetno loših i nepošteno postavljenih izbornih uslova, potrebna je veoma široka i nesebična saradnja u okviru opozicije. Rad na stvaranju te kohezije i realnog upošljavanja opozicione infrastrukture u korist studentske liste je još jedna značajna prepreka pred studentskim pokretom. Međutim, prethodnih meseci je toliko kilometara pređeno i toliko lekcija naučeno da, uz svu obazrivost, nema razloga da ne verujemo da je društvo u Srbiji spremno za veće korake. ■

Godina otpora za 80 godina oslobođenja

Izvještaj o radu

delegatkinja: Ivana Živković

„Ovdje su pucali u grudi Partije,
al' nisu uspjeli zatrvi sjeme njeno,
slobodarski Šibenik pamti sve
nitko nije zaboravljen
i ništa nije zaboravljen“

Ovi stihovi uklesani su u kameni blok u Spomen-parku Šubićevac u Šibeniku, na mjestu gdje su 1941. godine talijanski fašisti streljali narodnog heroja Radu Končara i njegovih 25 suboraca.

Osamdeset godina od oslobođenja od fašizma ništa nije zaboravljen. Znamo da sloboda koju su partizanke i partizani donijeli gradovima i selima naših bivših republika, za razliku od stihova, nije uklesana u kamen, da smo u naslijeđe dobile borbu.

Ova godina nije samo jedna u nizu obljetnica. Nije vrijeme za nostalгију, vrijeme je za otpor. Godina 1945. naučila nas je da nema ništa važnije od slobode, dok nas 2025. godina uči da nema ništa važnije od svakodnevne borbe.

Učimo od srpskih studentica i studenata koji su šestomjesečni otpor zaokružili velikim prvomajskim prosvjedom. Punih pola godine od pada nadstrešnice u Novom Sadu i smrти 16 osoba, studenti i građani masovno zauzimaju ulice i mostove, blokiraju fakultete, štrajkaju, glasno poručuju: dosta je šutnje, dosta je nasilja i nebrige vladajućih.

Učimo od osmomartovskih protesta diljem naših bivših, od žena koje godinama, desetljećima i stoljećima marširaju protiv nasilja u domovima, bolnicama i školama; koje se odupiru napadima na reproduktivna i radnička prava, pozivaju na lutnju i otpor, na brigu i zajedništvo.

Učimo od onih koji svakodnevno i uporno stoje pred ambasadama naših gradova i pod palestinskim zastavama traže prekid okupacije i genocida. Njihova solidarnost podsjetnik je da antifašizam nije lekcija iz povijesti, nego začaća za sadašnjost.

Na koncu, učimo od svih koji su ove godine, makar na nekoliko tjedana, odlučili biti građani, a ne potrošači. Od svih koji su barem nakratko ispraznili trgovačke lance u svim zemljama Jugoslavije i bojkotom poručili da znamo tko plaća cijenu kapitalizma, da tamo gdje kapital diktira nema prave slobode.

Završavamo početkom: nitko nije zaboravljen i ništa nije zaboravljen! Gradovi pamte. Ulice pamte. Pamte tko je vikao, a tko je šutio, tko je stajao, a tko se sakrio; pamte borbu, kao i izdaju. Što će pamtiti o nama? ■

Društvo treba više političke hrabrosti, ideološkog integriteta i ljevice

Diskusija

delegatkinja: Vedrana Bibić

Razgovarali smo sa **Sašom Vejzagićem**, povjesničarem i članom Mreže Antifašistkinja Zagreb (MAZ) te suorganizatorom Trnjanskih kresova.

Na Savskom nasipu kod Mosta slobode, gdje su partizanke i partizani 8. svibnja 1945. godine ušli u Zagreb i oslobođili ga od fašizma, stanovnici Trnja - tada pretežno radničke četvrti - spontano su zapalili vatre u znak slavlja. Tako je rođena tradicija Trnjanskih kresova, koja je prekinuta početkom devedesetih.

Zahvaljujući MAZ-u, tradicija je obnovljena i već jedanaest godinu zaredom ponovo nas okuplja svakog svibnja na nasipu gdje palimo kresove sjećanja i otpora, svjetla i nade.

Kako bi nam približio maj 1945. u kontekstu naših bivših država?

Kratak odgovor jednog povjesničara bio bi dosta teško ili nikako. Ali pokušajmo - za većinu ljudi u Jugoslaviji taj dan značio je dugi iščekivani i teško izboren kraj građanskog rata, kao i pobjedu nad ustaško-četničkim fašizmima te kolonijalnom vlašću Njemačke i Italije. S druge strane, taj dan obilježava i početak provođenja najveće kolektivne odmazde, poznate i kao Narodna pravda, nad nekoliko desetaka tisuća izravnih nositelja, sudionika ili zagovaratelja ustaškog i četničkog režima, a dijelom i civila koja iz raznih razloga nisu željeli dočekati novi društveni poredak.

Međutim, da bi se ta smaknuća i kažnjenički marševi mogli objektivno sagledati, potrebno im je pristupati izvan uskog tunela moralističko-žrtvoslovnog okvira koji danas nameću revizionističke historiografije i zagovaratelji desnih, a nerijetko i liberalnih političkih ideja.

Partizansku odmazdu potrebno je promatrati kroz prizmu brutalizacije evropskog društvenog mentaliteta, čije su visoke standarde nasilja nametnuli upravo fašistički režimi za vrijeme rata. Također, narodna pravda je neodvojiva od činjenice da je u Jugoslaviji vođen građanski rat, pri čemu je partizanska odmazda bila mehanizam preživljavanja u okolnostima u kojima je ljudski život imao vjerojatno najnižu cijenu u povijesti. Na kraju, tu je i geopolitički kontekst u kojem je Jugoslaviji visjela objektivna prijetnja od uvlačenja u novi rat sa zapadnim saveznicima zbog Trsta.

Revizionizam je, čini se, jednakom silinom prisutan od raspada Juge do danas - koliko na njega utječu vanjska gibanja?

Ilustracija: Zoran Kardulja

Vanjski utjecaji su igrali važnu ulogu u formiranju revisionističkih narativa u regiji. Historijski revizionizam dijeli svoje „znanstvene“ korijene s antikomunističkim sentimentom koji su takozvane zapadne demokracije forisale kroz čitav Hladni rat. Spomenuti diskurs posebno se zaoštalo u godinama oko pada Sovjetskog saveza, kada je neoliberalnom kapitalizmu u punom usponu bilo potrebno slomiti principe socijalističkih modela društvenog uređenja, kako bi što lakše opravdali i proveli ideje kao što su privatizacija te sužavanje radničkih i socijalnih prava.

Prebacimo se na sadašnjost: kako su obnovljeni zagrebački Trnjanski kresovi postali događaj na koji dolazi velik broj različitih ljudi?

Kresovi su zahvalna manifestacija jer u sebi sadrže osvremenjen spoj komemorativnog, političkog i festivalskog, a to je, čini se, Zagrepčankama i Zagrepčanima, pogotovo lijevoj sceni, nedostajalo u gradu. Nakon dva i pol desetljeća sustavnog zatomljivanja progresivnog nasljedja, slavljenja nacionalizma i gaženja socijalno-inkluzivnih ideja, u proteklih deset godina Kresovi su se nametnuli kao siguran prostor za raznorodne organizacije i publiku. Ekipa koja se skuplja na Trnjanskom nasipu kod Mosta slobode želi istovremeno sudjelovati u vogue radionici plesa, feminističkom čitalačkom kružoku ili puštanju zmajeva za slobodnu Palestinu, a sve to dok slušaju transrodnog lika na mikrofonu kako čita antifa proglaš i najavljuje paljenje vatri u čast partizankama i partizanima koji su protjerani ustaše iz Zagreba. Iz godine u godinu primjećujemo i veliki priljev obitelji s djecom iz okolnih zgrada i kuća na Trnju - na Kresove gledaju kao na svoju kvartovsku manifestaciju i to nam je osobito dragoo.

Na koje ste teme ove godine fokusirane?

Naglasak smo stavile na solidarnost s Palestinom, a obilježavamo i 80 godina oslobođenja Zagreba pa smo pripremili ozbiljnu, novoistraženu izložbu fotografija na tu temu.

Na koji način MAZ dolazi do mladih članova i članica i što ih motivira da se priključe?

Najveći priljev nam se desio u godini lockdowna jer su bruoči ostali bez prostora za druženje i učenje pa je zgrada Saveza antifašističkih boraca i antifašista u Hatzovoj ulici poslužila kao neka vrsta društvenog centra. Danas je ta generacija kičma organizacije.

Koja je tvoja prva asocijacija na oslobođenje?

Dupkom pun glavni zagrebački trg premorenih ljudi iz čijih lica probija ushićenje i olakšanje. Mislim da je teško kroz i jedan medij prenijeti tu masu nagomilanih emocija koje se protežu od paranoičnog straha od smrти i terora, preko prihvatanja potencijalne tragične ili herojske sudsbine, do proživljavanja činjenice da konačno možeš slobodno prošetati Tuškancem i misliti o pticama i drveću, a ne ustašama, gestapu i savezničkim bombarderima.

Ima li danas smisla tražiti inspiraciju u NOB-u ili su okolnosti toliko drugačije da ga možemo razumjeti samo unutar povijesnog konteksta?

Muslim da ima smisla zaviriti u povijest organiziranja lijevih pokreta, ponovo procijeniti koje su prakse i ideje nosile tadašnju ljevicu. S druge strane, Narodnooslobodilački pokret i borba ipak su specifičan fenomen, čvrsto vezan za kontekst Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji. Mislim da ga se ne može, a ni ne treba, na taj način rekonstruirati u današnjem životu. Međutim, u kontekstu dominacije desnice, društvo bi koristilo više političke hrabrosti, ideološkog integriteta i općenito aktivnije i prisutnije ljevice. Ajmo krenuti od toga pa onda razmišljati kako to pretvoriti u pokret koji će konačno preuzeti društveno kormilo i voditi nas što dalje od nasilja, mržnje, pohlepe, nejednakosti, neodrživosti i kapitalizma. ■

Druže Tito, rat je završen!

Završna riječ

delegatkinja: Tatjana Koprivica

Poslednjih dana aprila i prvih dana maja 1945. godine jedinice Četvrte armije Jugoslovenske armije, pod komandom generala Petra Drapšina, vodile su završne borbe za oslobođenje Istre i slovenačkog primorja pa zauzele Trst, Kopar, Rovinj, Pulu, Pazin...

Borci i borkinje Prve i Druge armije Jugoslovenske armije, kojima su komandovali generali Koča Popović i Peko Dapčević, 8. maja su u jutarnjim satima prešli rijeku Savu. Sa netom zauzete radio stanice u 11 sati i 12 minuta objavljeno je da je Zagreb - slobodan.

U rano jutro 9. maja jedinice Četvrte armije, Sedmog slovenačkog korpusa, 15. i 18. divizije i 29. udarne divizije Jugoslovenske armije raskinule su bodljikave žice koje su četiri godine opasivale Ljubljjanu i krenule u oslobođenja grada.

Sloboda se slavila širom Jugoslavije, posebno 9. i 11. maja u Beogradu i Zagrebu, odakle je Koča poručio „(...) naša vojska i naši narodi svojom junačkom borbom uspjeli su da zauzmu časno mjesto među Ujedinjenim narodima“.

Osmog maja 1945. u Berlinu, u 23 sata i 1 minut po zapadnoevropskom vremenu, potpisana je sporazum o bezuslovnoj kapitulaciji Trećeg Rajha. U Moskvi je već bio 9. maj. Drugi svjetski rat u Evropi je završen!

Ali ne i u Jugoslaviji, gdje su vojne operacije trajale još sedam dugih dana.

Završne borbe protiv njemačkih i kvislinških snaga vodile su se u rejonu Slovenj Gradec - Pliberk - Dravograd, a predvodili su ih dijelovi Prve i Druge armije, kao i Treća armija JA, zajedno sa brigadama i odredima Četvrte operativne zone Slovenije.

U poslijepodnevnim časovima 15. maja 1945. godine, general Kosta Nad, komandant Treće armije JA, sa Drave je telegrafisao Josipu Brozu: „Druže Tito, rat je završen“.

Istog dana u Beograd je došla delegacija Antifašističkog fronta žena Crne Gore da vrhovnom komandantu čestita slobodu. Jedna od delegatkinja i borkinja bila je Jovana Kovačević, majka proslavljenog heroja komandanta Save, čija je čitava porodica od julske dana 1941. godine bila u ustaničkim redovima. Predstavnice AFŽ-a Titu su referisale o situaciji u Crnoj Gori, koja je već nekoliko mjeseci bila slobodna, o svom angažovanju na obnavljanju zemlje.

Tito je istakao da nikad neće zaboraviti žrtve koje je u NOB-u podnijela Crna Gora te da je ona „(...) u ratu izvojevala dostoјno mjesto u velikoj porodici jugoslovenskih naroda“.

Za dostoјno mjesto i slobode proklamovane u NOB-u, žene Crne Gore i Jugoslavije tek je trebalo da se izbore. Ono što im je formalno-pravno garantovano Ustavom Federativne Narodne Republike Jugoslavije iz januara 1946. godine, danas se još uvijek osvaja. ■